

Izglītības reformas un izglītības pieejamība

Izglītības politikas iniciatīvu monitoringa ziņojums

Rīga, 2012

Pētījuma autore Marija Golubeva

SOROSA
FONDS
LATVIJA

Pētījums tapis ar Sorosa fonda-Latvija finansiālu atbalstu

SATURA RĀDĪTĀJS

IEVADS.....	3
I. IZGLĪTĪBAS EKSPERTU VĒRTĒJUMS: IZGLĪTĪBAS POLITIKAS PRIORITĀTES 2011.- 2014. GADAM.....	4
II. „LATVIJA 2030” MĒRĶI IZGLĪTĪBAS JOMĀ UN DOMBROVSKA VALDĪBAS DEKLARĀCIJĀ UN IZM RĪCĪBAS PLĀNĀ IETVERTIE PASĀKUMI.....	7
III. ES 2020 MĒRĶI IZGLĪTĪBAS JOMĀ UN VALDA DOMBROVSKA VALDĪBAS IZGLĪTĪBAS REFORMU PLĀNI.....	8
SECINĀJUMI.....	16
IETEIKUMI.....	17
PIELIKUMS: APTAUJĀTO EKSPERTU SARAKSTS.....	18

IEVADS

Kopš jaunās valdības izveidošanas 2011. gada oktobrī izglītība ir pasludināta par vienu no jomām, kur tiks īstenotas vērienīgas politikas pārmaiņas.

Izglītības politika ir joma, kur ir salīdzinoši grūti izvērtēt rezultātu vidējā termiņā, jo izglītības procesu iznākums ir objektīvi izvērtējams tikai pēc gadiem. Tomēr pasaulē pastāv pietiekoši plašs liecību (pētījumu un jau īstenoto reformu izvērtējumu) klāsts, kas ļauj saprast dažas likumsakarības un identificēt politikas veidus, kas veicina noteiktus izglītības procesu iznākumus. Arī tad, kad pētījumu dati nāk no citām valstīm ar citu izglītības kontekstu, pastāv liela varbūtība, ka līdzīgai politikai var būt līdzīgas sekas arī Latvijā.

Ņemot vērā izglītības sistēmas lielo ietekmi uz sabiedrības attīstību un sociālo kohēziju, PROVIDUS no 2011. gada augusta līdz 2012. gada janvārim ir veicis izglītības reformu ideju un plānu monitoringu ar mērķi izvērtēt iecerēto pārmaiņu atbilstību Latvijas izglītības vajadzībām, kā arī ES ilgtspējīgās attīstības stratēģijas ES 2020 mērķiem izglītības jomā.

Latvijas izglītības vajadzības un vēlamo pārmaiņu virzieni tika apkopoti uz aptaujāto Latvijas ekspertu ieteikumu pamata. Savukārt, vērtējot Dombrovska valdības deklarācijas un rīcības plāna (projekta) iecerētos pasākumus izglītības jomā, tika ņemti vērā starptautisko organizāciju (Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas) un zinātnieku veikto pētījumu rezultāti no citām valstīm, kā arī Eiropas Komisijas rekomendācijas iekļaujošās izglītības jomā. Rezultātā tika izvērtēts gan koalīcijas partiju piedāvājums izglītības jomā, gan topošā valdības rīcības plāna atbilstība izglītības pieejamības principam.

Šis ziņojums vērtē galvenokārt vispārējās un pirmsskolas izglītības reformu plānus, jo Izglītības un zinātnes ministrija jau ir pievērsusies to īstenošanai, tomēr, apkopojot Latvijas ekspertu ieteikumus, tika izvērtēta arī reformu plānu augstākās izglītības jomā atbilstība ieteikumiem.

I. IZGLĪTĪBAS EKSPERTU VĒRTĒJUMS: IZGLĪTĪBAS POLITIKAS PRIORITĀTES 2011.-2014. GADAM

2011. gadā PROVIDUS aptaujāja Latvijas izglītības ekspertus* par prioritātēm izglītības politikas jomā un apkopoja viņu ieteikumus attiecībā uz vispārējo vidējo izglītību, pirmsskolas izglītību un augstāko izglītību.

Zemāk ir ekspertu ieteikumu apkopojums pa jomām, norādot jomas, kur Valda Dombrovska valdības rīcības plāns sakrīt vai daļēji sakrīt ar aptaujāto izglītības ekspertu ieteikumiem.

Vispārējā izglītība

Ekspertu ieteiktie pasākumi	Vai atspoguļots IZM rīcības plānā (2011.g. novembris), plāna apakšpunkta numurs
<i>Pedagogu kvalifikācijas, darba un atalgojuma politika</i>	
1. Pieskaņot vispārējās izglītības saturu un pedagoģiskās metodes dzīves vajadzībām (praktisko analītisko un sociālo prasmju integrēšana mācību saturā)	Atspoguļots (1.4.2., 1.4.4., 1.3.5.)
2. Piesaistīt pedagogu algas pie pedagogu profesionālās kvalifikācijas un kvalitātes pakāpes (saskaņā ar pašlaik pilotētiem kvalitātes pakāpju vērtēšanas modeļiem, kas tapa ESF projekta ietvaros), ieviest 40 stundu darba nedēļu	Daļēji atspoguļots (1.5.1., 1.5.3.)
3. Palielināt valsts apmaksātās pedagogu profesionālās pilnveides apjomu	Nav atspoguļots
4. Kā prioritāti ieviest atbalstu vispārējās vidējās izglītības iestāžu vadītāju (skolu direktoru) profesionālajai pilnveidei	Nav atspoguļots
<i>Skolu darba finansēšana un regulēšana</i>	
5. Nodrošināt lielāku autonomiju skolām un skolotājiem (izglītības satura un pedagoģisko pieeju jautājumos)	Atspoguļots (1.1.2.)
6. Izvērtēt iespējas ieviest principu „nauda seko skolēnam līdz skolai” (valsts finansējuma uz vienu skolēnu novirzīšana uz skolu pēc vecāku izvēles)	Atspoguļots (1.3)

* Ekspertu saraksts pielikumā.

Iekļaujošā izglītība	
7. Nodrošināt finansējumu skolotāju palīgu vietām visās skolās, kur tas ir nepieciešams	Nav atspoguļots
8. Pārorientēt speciālās izglītības pedagogu darbu uz atbalsta sniegšanu vispārizglītojošajām („parastajām”) skolām, izejot no skolēnu individuālām vajadzībām	Nav atspoguļots
Pilsoniskā izglītošana un bilingvālā izglītība	
9. Attīstīt praktiskas pilsoniskās līdzdalības prasmes pamatskolas un vidusskolas posmā	Nav atspoguļots (18.3.2. neatbilst, jo kā mērķis ir izvirzīta piederība un identitāte, nevis praktiskas līdzdalības prasmes).
10. Turpināt bilingvālās izglītības modeļu attīstību (arī bilingvālās izglītības programmās ar mācību priekšmetu pasniegšanu svešvalodās)	Atspoguļots (1.4.1.)
11. Nodrošināt starpkultūru izglītības un bilingvālās izglītības prasmju apguvi latviešu skolu skolotājiem, lai bērnus no mazākumtautību ģimenēm būtu iespējams labāk integrēt skolā.	Nav atspoguļots

Pirmsskola

Ekspertu ieteiktie pasākumi	Vai atspoguļots IZM rīcības plānā (2011.g. novembris)
12. Nodrošināt pirmsskolas iestāžu pieejamību no 1 gada vecuma (kad beidzas pilna apjoma maternitātes pabalsts)	Atspoguļots 1.2 (bet no 1.5 gada vecuma)
13. Ieviest principu „nauda seko bērnam” pirmsskolas iestāžu finansēšanā	Atspoguļots (1.2)
14. Izglītēt pirmsskolas vecuma bērnu vecākus / pirmsskolu darbs ar bērnu ģimeni.	Nav atspoguļots

Augstākā izglītība

Ekspertu ieteiktie pasākumi	Vai atspoguļots IZM rīcības plānā (2011.g. novembris)
15. Veikt augstākās izglītības reformu, orientējoties uz augstskolu integrāciju starptautiskajā zinātnes un pētniecības telpā un Latvijas augstākās izglītības starptautiskās konkurētspējas palielināšanu.	Atspoguļots 1.8.1., 1.8.2., 1.8.3 1.9.1., 1.9.2., 1.9.3., 1.9.4
16. Piešķirot finansējumu augstskolām, par prioritātēm izvirzīt starptautisko recenzēto publikāciju skaitu un iesaisti starptautiskajos pētnieciskajos projektos, ar ārvalstu ekspertu palīdzību vēlreiz izvērtēt jebkuru AI programmu, pirms piešķirt tai valsts līdzekļus.	Daļēji atspoguļots 1.8.1., 1.8.2., 1.8.3

Apkopotie ieteikumi un to salīdzinājums ar Izglītības un zinātnes ministrijas rīcības plānā iekļautajiem pasākumiem liecina, ka IZM reformu plāni vislabāk sakrīt ar ekspertu ieteikumiem pirmsskolas izglītības politikas jomā un daļēji sakrīt arī vispārējās un augstākās izglītības jomā.

Tomēr **vispārējās izglītības** jomā ir daži punkti, kuros IZM izglītības reformu plāni neatspoguļo būtiskas vajadzības: atbalstu izglītības iestāžu vadītāju kapacitātei, atbalstu iekļaujošajai izglītībai (skolotāju palīgu vietu finansēšana, speciālās izglītības pedagogu lomas maiņa un kapacitātes celšana), kā arī izglītības satura izmaiņas un atbalsta pasākumus, kas nepieciešami, lai sekmētu praktiskas pilsoniskās līdzdalības prasmes pamatskolas un vidusskolas posmā un attīstītu starpkultūru izglītību. Šos punktus nevar uzskatīt par mazāk būtiskiem, un ir svarīgi, turpmāk plānojot izglītības reformas vispārējās izglītības jomā, atrast veidu, kā integrēt tajās arī šos atbalsta pasākumus.

II. „LATVIJA 2030” MĒRĶI IZGLĪTĪBAS JOMĀ UN DOMBROVSKA VALDĪBAS DEKLARĀCIJĀ UN IZM RĪCĪBAS PLĀNĀ IETVERTIE PASĀKUMI

Saskaņā ar Latvijas ilgtspējīgās attīstības stratēģiju „Latvija 2030” (ko Saeima atbalstīja 2010. gadā), valsts mērķis izglītības jomā ir kvalitatīva un pieejama izglītība mūža garumā, tai skaitā:

- izglītības pieejamība un pārmaiņas izglītības procesa organizācijā;
- skola kā sociālā tīklojuma centrs;
- kontekstuāla izglītība un skolotāja profesijas maiņa;
- eSkola un informācijas tehnoloģiju izmantošana;
- izglītošanās mūža garumā – no pirmsskolas līdz pieaugušo tālākizglītībai.

Par šo rezultātu sasniegšanu, saskaņā ar ilgtspējīgas attīstības stratēģiju, jāliecina šādiem indikatoriem:

- bērnu skaits pirmsskolas iestādēs 4.gadu vecumā, no kopējā bērnu skaita ...>95 %
- iedzīvotāju piedalīšanās pieaugušo izglītībā....>14 % no 25-64 g. vecuma grupas
- augstāko izglītību ieguvušo īpatsvars vecuma grupā no30 līdz 34 g.....>40 %
- ārvalstu studentu īpatsvars augstskolās (mācību gada sākumā) >10 %

V. Dombrovska valdības deklarācija un rīcības plāns izglītības jomā¹ atspoguļo praktiski visas no **Latvija 2030** prioritātēm, tomēr tas maz atspoguļo izvirzīto prioritāšu sociālo (iekļaujošo) aspektu. Nepieciešams papildināt izglītības politikas dienaskārtību ar pasākumiem, kas nodrošina izglītības pieejamību arī sociāli mazaizsargātām grupām.

¹ Valdības rīcības plāna pasākumi izglītībā (projekts),
http://izm.izm.gov.lv/upload_file/Aktualitates/Valdibas_Ricibas_plans_021211.pdf (skatīts 12.01.2012.)

III. ES 2020 MĒRĶI IZGLĪTĪBAS JOMĀ UN VALDA DOMBROVSKA VALDĪBAS IZGLĪTĪBAS REFORMU PLĀNI

Kaut gan izglītības politika ir dalībvalstu kompetencē, ES līmenī pastāv stratēģiski mērķi izglītības politikas jomā, ko dalībvalstis ir akceptējušas. ES ilgtspējīgās attīstības stratēģija **ES 2020** un Stratēģiskais ietvars sadarbībai izglītības un apmācības jomā (*Strategic framework for European cooperation in education and training (ET 2020)*)², nosaka kopīgus stratēģiskus mērķus izglītībā, par kurām ir vienojušās visas dalībvalstis.

Šie mērķi ir:

- līdz 2020. gadam tādu personu skaitam, kas priekšlaicīgi pamet izglītību un apmācību, vajadzētu būt mazākam par 10 %.³
- 30-40 gadu vecu iedzīvotāju īpatsvaram, kuriem ir pabeigta augstākā izglītība, 2020. gadā vajadzētu būt ne mazākam par 40%.⁴

Šīs stratēģijas ietvaros katra dalībvalsts izvirza savus mērķus, kas skaitļos var nedaudz atšķirties no kopīgā ES mērķa. Latvijas izvirzītie mērķi ir:

- Priekšlaicīgi izglītību pametušo jauniešu īpatsvars 2020. gadā nepārsniedz 13.4%.
- 30-40 gadu vecu iedzīvotāju īpatsvars, kam ir pabeigta augstāka izglītība, 2020. gadā ir ne mazāks par 34-36%.

Jāņem vērā, ka šie mērķi ir pieticīgāki, nekā citās Baltijas valstīs, un daudz pieticīgāki, nekā dažās citās ES valstīs, piemēram, Īrijā (skat. tabulu).

ES 2020 un dalībvalstu mērķi un indikatori izglītības jomā

	Priekšlaicīgi izglītību pametušie jaunieši (<i>early school leavers</i>)	30-34 g.v. iedzīvotāju procents ar pabeigto augstāko izglītību
ES kopīgas mērķis	10%	40%
LV	13,4%	34-36%
EE	9,5%	40%
IE	8%	60%
LT	<9%	40%

Eiropas Komisijas dokuments iesaka šādas pieejas, lai sasniegtu ES 2020 stratēģisko mērķi vispārējās izglītības jomā (samazināt izglītību pametušo jauniešu īpatsvaru Eiropas Savienībā, lai tas nepārsniegtu 10% no attiecīgās vecuma grupas jauniešiem):⁵

² Padomes secinājumi (2009. gada 12. maijā) par stratēģisku sistēmu Eiropas sadarbībai izglītības un apmācības jomā ("ET 2020")

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:119:0002:0010:LV:PDF>

³ T. i., tā iedzīvotāju daļa vecumā no 18 līdz 24 gadiem ar zemāko vidējo izglītību vai zemāku izglītības līmeni, kuri neturpina izglītību vai apmācību.

⁴ OJ C 119, 28.5.2009. Skat. arī Council conclusions on the role of education and training in the implementation of the 'Europe 2020' strategy, (2011/C 70/01)

- Kvalitatīva pirmsskolas izglītība un aprūpe;
- Uzlaboti pārejas apstākļi no sākumskolas uz pamatskolas pakāpi, nodrošinot, ka skolas ir vide, kas iedrošina visus skolēnus un piedāvājot individuālo atbalstu tur, kur tas ir nepieciešams;
- Otrā iespēja bērniem, kas izkrituši no izglītības sistēmas, tādas mācību vides nodrošināšana, kas atbilst viņu īpašajām vajadzībām un palīdz viņiem atgūt uzticēšanos mācībām.

Koalīcijas partiju programmu izvērtējums izglītības jomā ES 2020 mērķu kontekstā

Ņemot vērā to, ka valdības politiku veido koalīcijas partijas, šeit ir apkopoti trīs koalīcijas partiju priekšvēlēšanu programmu punkti, kas attiecās uz vispārējo (skolas) izglītību, ar mērķi izvērtēt to atbilstību ES 2020 ilgtspējīgās attīstības mērķiem izglītības jomā.

Kopumā **Vienotības** piedāvājums vispārējās izglītības jomā atbilst iekļaujošās izglītības mērķiem, izņemot punktu par skolēnu dalīšanu „akadēmiskajā” un „profesionālajā” plūsmā jau no 7. klases (no 7. klases ieviest „progimnāzijas programmu”, kuras uzdevums ir sagatavot skolēnu turpmākām mācībām augstskolā, un „profesionāli orientēto programmu”, kura sagatavotu skolēnu mācībām profesionālās izglītības iestādē). *Early tracking*, jeb skolēnu virzīšana uz sagatavošanos arodizglītībai vai akadēmiskajai izglītībai salīdzinoši agrā vecumā var veicināt sociālo noslāņošanu. Kā norāda Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (OECD) pētījumi, agrā skolēnu diferencēšana pēc principa „akadēmiska” vai „profesionāla” klase palielina sociālo diferenciaciju starp skolēniem un valstīs, kas atcēla agro skolēnu diferencēšanu akadēmiskajās un profesionālajās programmās, izglītības sistēma kļuva sociāli vienlīdzīgāka, kā arī dažreiz uzlabojās kopēji PISA rezultāti.⁶ Izglītības sistēmās, kas vidusskolā šķiro skolēnus pēc akadēmiskām spējām (Vācija, Beļģija, u.c.) izglītības rezultātu nevienlīdzība ir lielāka, nekā neselektīvās vispārējās izglītības sistēmās, kas pastāv Ziemeļvalstīs.⁷

Arī **Zatlera reformu partijas (ZRP)** priekšlikumi izglītības jomā kopumā atbilst ES 2020 mērķiem, jo uzsver kvalitatīvas pirmsskolas izglītības un aprūpes pieejamību, kā arī piedāvā skolām lielāku brīvību pedagoģisko pieeju izvēlē un elastīgāku izglītības saturu. Lielāka skolu autonomija mācīšanas un mācīšanās stratēģiju izvēlē var padarīt izglītības saturu tuvāku skolēnu vajadzībām un saprotamāku, uzlabojot motivāciju un mācību sekmes. Daži starptautiski salīdzinoši pētījumi norāda uz to, ka valstīs, kur skolu autonomija mācību saturu un pieejas izvēlē ir lielāka, skolēniem ir labāki PISA rezultāti lasīšanā,⁸ turklāt valstīs, kur skolotājiem ir lielākas lemjošas tiesības mācību procesā, lasīšanas rezultāti (*combined reading literacy scale*) arī ir kopumā labāki, nekā valstīs, kurās skolotāju autonomija mācību procesā ir ierobežota.⁹ Tajā pašā laikā liberālu pieeju izglītības „tirgum” (vaučeru sistēma skolās, izglītības kvalitātes standartu nodošana

⁵ Tackling early school leaving: A key contribution to the Europe 2020 Agenda. Communication from the Commission (January 2011)

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0018:FIN:EN:PDF>

⁶ S. Field, M. Kuczera, B. Pont, No More Failures: Ten Steps to Equity in Education. OECD 2007, 66-67.

⁷ A. Green and J. A. Janmaat, Regimes of Social Cohesion: Societies and the Crisis of Globalisation. Palgrave, 2011.

⁸ Knowledge and Skills for Life: First Results from PISA 2000, OECD, 2001.

⁹ Turpat.

skolotāju profesionālām organizācijām) nepieciešams līdzsvarot ar kompensējošajiem mehānismiem, kas ļauj kvalitatīvu izglītību baudīt arī tiem bērniem, kuru vecākiem pietrūkst sociālā un kultūras kapitāla (bērniem no sociāli mazaizsargātām grupām, mazāk izglītoto vecāku bērniem).

Kā liecina citu valstu pieredze, valsts galvojumu jeb vaučeru sistēma skolās (kad valsts vai pašvaldības nauda, kas ir paredzēta viena skolēna mācību finansēšanai, tiek piešķirta skolai, ko izvēlas skolēna vecāki) var izrādīties gan sociālo iekļaušanu veicinoša, gan sociāli diferencējoša – atkarībā no konkrētā izvēlēta reformu modeļa. 1990. gados skolu vaučeri tika ieviesti Čīlē un Zviedrijā. Kamēr Čīlē tas noveda pie skolēnu sociālās noslāņošanās, Zviedrijā šāds iznākums tika novērsts, kas liecina par veiksmīgi izvēlētu reformas modeli.¹⁰

Jautājums par to, kuras organizācijas uztur skolotāju kvalifikācijas un kvalitātes standartus ir būtisks, tomēr ne mazāk svarīgs ir jautājums par skolotāju darba kvalitāti un motivāciju, jo izglītības sociāli iekļaujošais efekts ir lielā mērā atkarīgs no skolotājiem.

Savukārt **Nacionālās apvienības** izvirzītie mērķi izglītības jomā ir pretrunīgi. No vienas puses, kritiskās domāšanas un radošuma attīstība skolās un pieeja, kad tiek novērtēts mācīšanas un mācīšanās process, nevis tikai skolēni, atbilst mūsdienu izpratnei par iekļaujošu un progresīvu izglītības sistēmu un šāda pieeja var sekmēt ES 2020 mērķa sasniegšanu, uzlabojot skolēnu motivāciju un izglītības iekļaujošo efektu. No otras puses, ātra pāreja uz mācībām tikai valsts valodā un bilingvālās izglītības atcelšana mazākumtautību skolās jau 2013. gadā apdraudētu vienādu izglītības pieejamību dažādu etnisko grupu skolēniem, jo saskaņā ar vairākiem pētījumiem, skolēniem, kas mācās tikai otrajā valodā ir kopumā lielāks risks atpalikt akadēmiski no vienaudžiem, kas mācās dzimtajā valodā, un daži bilingvālās izglītības modeļi (kas darbojas arī Latvijā) veiksmīgi novērš šo risku.¹¹

Zemāk apkopoti koalīcijas partiju priekšlikumi vispārējās izglītības jomā ar mērķi izvērtēt to atbilstību ES 2020 mērķiem šajā jomā.

Tabula: koalīcijas partiju programmu punkti, kas attiecās uz vispārējo vidējo izglītību

Partijas programma pirms 11. Saeimas vēlēšanām	Vai sekmē ES 2020 mērķu sasniegšanu	ES 2020 mērķi izglītības jomā
ZRP		Priekšlaicīgi izglītību pametušie jaunieši (<i>early school leavers</i>) < 10% Veidi, kā panākt: • Kvalitatīva pirmsskolas izglītība un aprūpe; • Uzlabot pārejas apstākļus no sākumskolas uz pamatskolas pakāpi,
Principa „nauda seko skolēnam” pilnvērtīga ieviešana	Var sekmēt vai nesekmēt (skat. piezīmes tekstā)	
Nodrošināt bezmaksas bērnudārzus saskaņā ar „nauda seko bērnam” principu no 1,5 gadu vecuma	Sekmē	

¹⁰ A. Böhlmark, M. Lindahl, Does School Privatization Improve Educational Achievement? Evidence from Sweden's Voucher Reform. IZA DP Nr. 3691, Institute for the Study of Labour, Bonn, 2008.

¹¹ J. Cummins, Total Immersion or Bilingual Education? Findings of International Research on Promoting Immigrant Children's Achievement in Primary School. Chancengleichheit in der Grundschule. Springer, Bonn, 2008. I, 45-55

Skolotāju kvalifikācijas un kvalitātes standartu uzturēšanas nodošanu skolotāju profesionālajām organizācijām	Var sekmēt	nodrošinot, ka skolas ir vide, kas iedrošina visus skolēnus un piedāvājot individuālu atbalstu tur, kur tas ir nepieciešams;
Palielināt skolu autonomiju mācību procesā	Var sekmēt	<ul style="list-style-type: none"> Otrā iespēja bērniem, kas izkrituši no izglītības sistēmas, tādas mācību vides nodrošināšana, kas atbilst viņu īpašajām vajadzībām un palīdz viņiem atgūt uzticēšanos mācībām.

Vienotība		Priekšlaicīgi izglītību pametušie jaunieši (<i>early school leavers</i>) < 10% Veidi, kā panākt: <ul style="list-style-type: none"> Kvalitatīva pirmsskolas izglītība un aprūpe; Uzlabot pārejas apstākļus no sākumskolas uz pamatskolas pakāpi, nodrošinot, ka skolas ir vide, kas iedrošina visus skolēnus un piedāvājot individuālu atbalstu tur, kur tas ir nepieciešams; Otrā iespēja bērniem, kas izkrituši no izglītības sistēmas, tādas mācību vides nodrošināšana, kas atbilst viņu īpašajām vajadzībām un palīdz viņiem atgūt uzticēšanos mācībām.
Nodrošināt <u>izglītības pakāpju pēctecību, saskaņojot mācību programmas visās izglītības pakāpēs</u> – no pirmsskolas līdz augstskolai	Sekmē	
Vispārējā un vidējā profesionālajā izglītībā konsekventi īstenot finansējuma piesaisti skolēnam, vienlaikus palielinot skolu patstāvību.	Var sekmēt vai nesekmēt	
Ir jāveido racionāls skolu tīkls, lai maksimāli nodrošinātu kvalitatīvas izglītības pieejamību katram skolēnam	Sekmē	
panākt, ka 97% Latvijas bērnu iegūst pamatzglītību	Sekmē	
No 7. klases ieviest „proģimnāzijas programmu”, kuras uzdevums ir sagatavot skolēnu turpmākām mācībām augstskolā, un „ profesionāli orientēto programmu”, kura sagatavotu skolēnu mācībām profesionālās izglītības iestādē.	Apdraud <i>OECD:</i> agra skolēnu sadalīšana klasēs un grupās pēc spējām un akadēmiskām/ arodizglītības ievirzēm noved pie skolēnu sociālās noslaņošanās	
Sagatavot skolotājus vairāku mācību priekšmetu mācīšanai	Var sekmēt vai nesekmēt	
Rūpēties par skolotāju karjeras izaugsmi. Sakārtot pedagogu darba laika uzskaiti, piesaistot to 40 stundu darba nedēļai.	Sekmē	
Celt skolotāja profesijas prestižu. Paaugstināt pedagogu darba kvalitāti, nodrošinot mūsdienīgas pedagoģiskās programmas augstskolās.	Sekmē	

Nacionālā apvienība		
Pilnīga pāreja uz latviešu valodu valsts apmaksātajā vispārējā izglītībā	Nesekmē (skat. piezīmes tekstā)	
Nepieciešamības gadījumā apkarot strukturālo un individuālo diskrimināciju skolās	Sekmē	
Kritiskās domāšanas un radošuma attīstība skolās	Sekmē	
Vērtēt mācīšanas un mācīšanās procesu, nevis tikai skolēnus	Sekmē	

ES 2020 mērķi izglītības jomā un Dombrovska valdības rīcības plānā ietvertie pasākumi

V. Dombrovska valdības deklarācija un rīcības plāns ir politikas dokumenti, saskaņā ar kuriem jānotiek izglītības politikas veidošanai tuvākajos gados. Ņemot vērā to, ka Latvija ir akceptējusi ES 2020 mērķus izglītības jomā (ar nelielām modifikācijām), ir būtiski izvērtēt, vai Dombrovska valdības deklarācijas uzdevumi pēc būtības atbalsta šo mērķu sasniegšanu.

Zemāk tabulā ir apkopoti Dombrovska valdības rīcības plānā piedāvātie pasākumi pirmsskolas un vispārējās vidējās izglītības jomā ar mērķi izvērtēt, vai tie var sekmēt ES 2020 stratēģiskā mērķa sasniegšanu šajā jomā.

Tabula: IZM rīcības plāna pasākumu atbilstība ES 2020 mērķiem vispārējās vidējās izglītības un pirmsskolas izglītības jomā

Tabulā **nav** ietverti IZM rīcības plāna pasākumi, kuriem ir tehniska atbalsta raksturs, kas tieši neattiecas uz izglītības saturu, kvalitāti, mācību procesu un izglītības pieejamību sociāli mazaizsargātām grupām (izmaiņas līdzekļu avotos, saskaņošanā, un tamlīdzīgi).

Deklarācijā uzdevums	dotais	Kā atspoguļots IZM rīcības plānā	Vai sekmē ES 2020 mērķu sasniegšanu
Talantus attīstoša un konkurētspējīga izglītība, kas pieejama ikvienam visa mūža garumā, vispārējā izglītība līdz 18 gadu vecumam.		1.1.1 Pieejams un visaptverošs izglītības kvalitātes monitorings, kas motivē skolēnu un vecāku izglītības iestādes izvēli. 1.1.2. Ar mērķi veicināt skolu autonomiju un individualitāti, nodrošināta elastība vispārējās izglītības satura izstrādē un īstenošanā. Pedagogu motivācijas	Kopumā var sekmēt (nodrošināt, ka <u>skolās ir vide, kas iedrošina visus skolēnus un piedāvā individuālo atbalstu tur, kur tas ir vajadzīgs</u>) ¹² , bet nepieciešami īpaši pasākumi, lai nodrošinātu pieeju kvalitatīvai izglītībai skolēniem no sociāli mazaizsargātām grupām.

¹² Tackling early school leaving: A key contribution to the Europe 2020 Agenda. Communication from the Commission (January 2011)

	instrumenti dalībai mācību priekšmetu programmu paraugu izstrādē un aprobācijā.	
Pilnībā publiski finansēta pirmsskolas izglītība un aprūpe no pusotra gada vecuma saskaņā ar principu "nauda seko bērnam līdz pirmsskolas izglītības iestādei".	1.2.1. Neatkarīgi no bērna atrašanās izglītības iestādē vai ģimenē, sekmēt pirmsskolas vecuma bērna izaugsmi atbilstošās zināšanās un prasmēs. 1.2.2. Pirmsskolas izglītības satura vadlīnijas 3-5 g. vecumam un diagnostikas sistēma.	Var sekmēt Kvalitatīva pirmsskolas izglītība un aprūpe ir viens no veidiem, ka vecināt sekmīgu mācīšanos. ¹³
Priekšnoteikumi, lai katrs bērns var apgūt viņam dzīves laikā nepieciešamās iemaņas – valsts valodu, angļu valodu un vēl vismaz vienu valodu, daudzpusīgu kultūras pieredzi, IT kompetences, saziņas un sadarbības prasmes, radošumu, kritisko domāšanu, finanšu pratību un uzņēmējspēju, kā arī pilsonisko apziņu un prasmes.	1.4.1. Mācību priekšmetu apguves iespēja ES valodās. 1.4.2. Paaugstināt pedagogu profesionālās kompetences un skolēnu praktisko prasmju īpatsvaru modernizētā izglītības saturā, bilingvālajā mācību metodikā, radošumā, finanšu pratībā. 1.4.4. Izglītības informācijas sistēmu pilnveidošana, efektīva izglītības pārvaldība un e-pakalpojumu pieejamība izglītojamiem, pedagogiem un vecākiem; būtiska IKT izmantošanas palielināšana pirmsskolā un sākumskolā. 1.4.5. Plāns skolu bibliotēku nodrošināšanai ar mācību procesam un bērnu vispusīgai attīstībai nepieciešamajām tradicionālajām un digitālajām grāmatām, enciklopēdijām, uzziņas krājumiem.	Var sekmēt Pedagogu profesionālās kompetences uzlabošana ir nepieciešama, lai pārēja uz interaktīvu mācīšanu un mācīšanos sasniegtu savu mērķi – skolēnu motivācijas uzlabošanu un efektīvu mācīšanos. Izmantojot interaktīvas IKT skolā, mainās skolotāja loma mācību procesā. ¹⁴ IKT izmantošana mācību procesā var būt efektīva vai neefektīva, atkarībā no konkrētās izmantotas metodes. ¹⁵
Iekļaujošās izglītības īstenošana pilnībā	1.4.3. <u>Iekļaujošās izglītības atbalsta sistēmas darbība visos līmeņos</u> , paaugstinot IKT izmantošanas iespējas cilvēkiem ar speciālām vajadzībām. Rezultatīvie rādītāji#:	Valdības deklarācijas mērķis atbilst ES 2020 mērķiem, bet IZM rīcības plāns iekļauj tikai daļu no nepieciešamiem pasākumiem mērķa sasniegšanai. Būtiski nodrošināt, ka <u>skolās</u>

¹³ Turpat.

¹⁴ Piemēram: Hall, I., Higgins, S. (2005). Primary school students' perceptions of interactive whiteboards. *Journal of Computer Assisted Learning*, 21, 102-117, 112.

¹⁵ Piemēram: D. Zhang, L. Zhou, R.O.Briggs, J.F. Nunamaker. Instructional video in e-learning: assessing the impact of interactive video on learning effectiveness. *Information & Management* 43 (2006) 15-27.

Ņemot vērā, ka rīcības plāna formulējums pēc būtības neatspoguļo darbības, kas ir plānotas mērķa sasniegšanai, tabulā iekļauti rīcības plānā definētie rezultatīvie rādītāji, lai ilustrētu, kādus rezultātus plānots sasniegt.

	<p>1) pilnveidoti un precizēti izglītības programmu paraugi.</p> <p>2) palielināta jauniešu ar īpašām vajadzībām līdzdalība vidējās izglītības pakāpē (50% no kopskaita ar spec.vajadz., un nodrošināta sabalansēta kompetenču un prasmju apguve profesionālai darbībai un izglītības turpināšanai.</p> <p>3) Skolēnu (romu) skaits, kas neiegūst obligāto izglītību, nepārsniedz 10%.</p>	<p><u>ir vide, kas iedrošina visus skolēnus, un piedāvāt individuālo atbalstu</u> tur, kur tas ir vajadzīgs.¹⁶</p>
<p>Izglītības finansējuma modeļa maiņa pēc principa „nauda seko bērnam līdz skolai”;</p>	<p>1.3 Ieviesīsim valsts un pašvaldību galvojumu Sistēmu izglītības finansējuma modelim –"nauda seko bērnam līdz skolai", iesaistot pašvaldības modeļa izstrādē.</p> <p>IZM rīcības plānā nav aprakstīts, kā notiks pāreja uz jauno finansējuma modeli, un vai tā paredz pasākumus ar mērķi nodrošināt pieeju kvalitatīvai izglītībai arī nelabvēlīgos apstākļos dzīvojošajiem skolēniem.</p>	<p>Var sekmēt vai apdraudēt.</p> <p>Viss ir atkarīgs no tā, vai tiks paredzēti kompensējoši pasākumi ar mērķi nodrošināt pieeju kvalitatīvai izglītībai arī nelabvēlīgos apstākļos dzīvojošajiem skolēniem. Ārvalstu reformu pieredze ar skolu vaučeru ieviešanu ir pretrunīga.¹⁷</p>
<p>Starpnozaru programma mazo skolu saglabāšanai, tām kļūstot par kopienas daudzfunkcionāliem centriem</p>	<p>1.3.1. Modeļi mazo skolu funkciju paplašināšanai, aicinot pašvaldības, vietējās kopienas un skolas pārstāvjus izstrādāt katras skolas specifikai tālākas attīstības plānu, ņemot vērā demogrāfiskos scenārijus;</p> <p>1.3.2. Mazo lauku skolu pieejamība.</p>	<p>Var sekmēt</p> <p>Latvijā īstenotā projekta „Pārmaiņu iespēja skolām” rezultātu izvērtējums liecina, ka paplašinot mazo skolu sociālās funkcijas, uzlabojas izglītības sociāli iekļaujošs efekts mazās kopienās.¹⁸</p>
<p>Skolotāju kvalifikācijas un kvalitātes standartu uzturēšanas nodošanu skolotāju profesionālajām organizācijām</p>	<p>1.5.1. Pedagogu un izglītības iestāžu vadītāju profesionālās kvalifikācijas vērtēšanas sistēmas ieviešana, balstoties uz ESF projekta rezultātiem.</p> <p>1.5.2. Izglītības iestāžu vadītāju iecelšana uz noteiktu termiņu.</p> <p>1.5.3. Deleģēšanas līgumi ar</p>	<p>IZM definētie pasākumi var sekmēt ES 2020 mērķu sasniegšanu, ja izvēlētais pedagogu darba kvalitātes vērtēšanas modelis ņems vērā pedagoga darba iekļaujošo funkciju (darbs ar neseismīgiem skolēniem, ar skolēniem no sociāli trauslām</p>

¹⁶ Tackling early school leaving: A key contribution to the Europe 2020 Agenda. Communication from the Commission (January 2011)

¹⁷ 1990s gados skolu vaučeri tika ieviesti Čīlē un Zviedrijā. Kamēr Čīlē tas noveda pie skolēnu sociālās noslāņošanās, Zviedrijā šāds iznākums tika novērsts. A. Böhlmark, M. Lindahl, Does School Privatization Improve Educational Achievement? Evidence from Sweden's Voucher Reform. IZA DP Nr. 3691, Institute for the Study of Labour, Bonn, 2008.

¹⁸ Sorosa Fonda Latvija iniciatīvas „Pārmaiņu iespēja skolām” ietekmes novērtējums. Baltic Institute of Social Sciences, 2011.

	pedagogu profesionālajām organizācijām pedagogu kvalifikācijas un kvalitātes standartu vērtēšanai un uzturēšanai, nododot šo organizāciju rīcībā atbilstošus finanšu resursus.	grupām) un plaši definēs pedagogu un izglītības iestāžu vadītāju darba rezultātus (arī ieguldījumu iekļaujošās vides nodrošināšanā skolā, sadarbību ar skolēniem un vecākiem).
Priekšnoteikumu veidošana pārejai uz obligātu vidējo – vispārējo vai profesionālo – izglītību	1.6.1. Likumprojekti pārejai uz obligāto vidējo- vispārējo vai profesionālo-izglītību, nodrošinot iespēju iegūt vidējo izglītību arī arodizglītības programmās. 1.6.3. Salāgota valsts pārbaudījumu sistēma (centralizētie eksāmeni) starp vidējo vispārējo un profesionālo izglītību.	Var sekmēt (jo palielina nākamās izglītības pakāpes pieejamību arodizglītības programmu absolventiem).
Priekšnoteikumu izstrāde mācību uzsākšanai 1.klasē bērniem no sešu gadu vecuma	1.6.2. Bērnu līdz vienpadsmit gadu vecumposmam atbilstošs mācību saturs, metodiskie atbalsta materiāli pedagogiem tā īstenošanai. Priekšnoteikumi vispārējās pamatizglītības apguvei no 6 gadu vecuma. 1.6.4. Izvērtēta iespēja mainīt skolēnu noslodzi mācību gada ietvaros.	Var sekmēt Var sekmēt (uzlabo pārejas apstākļus no sākumskolas uz pamatskolas pakāpi). ¹⁹

¹⁹ Tackling early school leaving: A key contribution to the Europe 2020 Agenda. Communication from the Commission (January 2011) .

SECINĀJUMI

V. Dombrovska valdības deklarācija un 2011. gada novembrī tapušais rīcības plāns izglītības jomā²⁰ atspoguļo praktiski visas no **Latvija 2030** prioritātēm, un lielā mērā atbilst **ES 2020** stratēģiskiem mērķiem izglītības jomā.

Tomēr pašreizējā redakcijā rīcības plāns nepietiekoši pievēršas izglītības (īpaši pamatskolas un vidusskolas līmeņa izglītības) sociālai dimensijai – vienādei izglītības pieejamībai skolēniem neatkarīgi no sociāla statusa un vecāku izglītības līmeņa, kā arī izglītības iekļaujošajiem aspektiem (nesekmīgo un no izglītības izkritušo skolēnu integrēšana izglītības sistēmā, atbalsts skolēniem ar īpašām un speciālām vajadzībām). Tieši šo iemeslu dēļ plānā ietvertie pasākumi tikai daļēji atbilst ES 2020 stratēģiskam mērķim – panākt, lai no izglītības izkritušo jauniešu īpatsvars līdz 2020. gadam samazinātos.

Kā liecina vairāki Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (OECD) pētījumi, skolēnu sekmes lielā mērā ietekmē vecāku sociāli-ekonomiskais statuss un izglītība, bet nozīme ir arī izglītības sistēmai, skolotāju darbam un klasesbiedriem.²¹ Izglītības sistēmās, kas vidusskolā šķiro skolēnus pēc akadēmiskām spējām (Vācija, Beļģija, u.c.) izglītības rezultātu nevienlīdzība ir lielāka, nekā neselektīvās vispārējās izglītības sistēmās, kas pastāv Ziemeļvalstīs.²² Tajā pašā laikā nevienlīdzīgai izglītības sistēmai ilgtermiņā ir sakars ar pieaugušo iedzīvotāju prasmju izkliedi, un rezultātā – ar zemāku uzticēšanas līmeni sabiedrībā.²³

Lai sekmētu kvalitatīvas izglītības pieejamību visiem iedzīvotājiem un īpaši skolas vecuma jauniešiem, nepieciešams papildināt izglītības reformu dienaskārtību ar pasākumiem, kas nodrošina kvalitatīvas izglītības pieejamību arī bērniem no sociāli mazaizsargātām grupām. Īpaši svarīgi ir, apsverot parēju uz valsts galvojumu (vaučeru) sistēmu skolu finansēšanā, paredzēt tādu finansēšanas modeli vai kompensējošos mehānismus, kas novērstu skolēnu sociālās noslāņošanas iespējas un uzlabotu, nevis pasliktinātu labu skolu pieejamību skolēniem, kas aug nedrošos un trauslos sociālos apstākļos.

Vēl viens būtisks valdības deklarācijas uzdevums – **pilnībā nodrošināt iekļaujošo izglītību** – prasa līdzsvarotāku pieeju, kurā liela loma būtu jāspēlē cilvēkresursu kapacitātes attīstībai (izglītības iestāžu vadītāju kapacitātes, speciālo pedagogu kapacitātes), kā arī atbalsta personālam (skolotāja palīgu vietu nodrošināšana). Nepieciešams papildināt reformu plānus šajā jomā, blakus tehnoloģiskiem risinājumiem (IKT izmantošana) vairāk uzsverot ar cilvēkresursiem saistītos risinājumus.

Ir būtiski iekļaut reformu plānos arī atbalstu mūsdienīgo pilsonisko prasmju apguvei pamatskolā (pašlaik nav specifiski atspoguļots rīcības plānā) un starpkultūru izglītībai (kas vispār netiek pieminēta reformu plānos).

²⁰ Valdības rīcības plāna pasākumi izglītībā (projekts),

http://izm.izm.gov.lv/upload_file/Aktualitates/Valdibas_Ricibas_plans_021211.pdf (skatīts 12.01.2012.)

²¹ T. Mostafa, *The Anatomy of Inequalities in Educational Achievements: an International Investigation of the Effects of Stratification*. LLAKES Research Paper 3. <http://www.llakes.org/Home/llakes-research-papers> .

²² A. Green and J. A. Janmaat, *Regimes of Social Cohesion: Societies and the Crisis of Globalisation*. Palgrave, 2011.

²³ A. Green, „Education, Opportunity and Social Cohesion”. Centre for Learning and Life Chances in Knowledge Economies and Societies, University of London. 2011.

IETEIKUMI

1. Nepieciešams papildināt izglītības reformu dienaskārtību (un valdības Rīcības plānu) ar pasākumiem, kas palielina kvalitatīvas izglītības pieejamību bērniem no sociāli mazaizsargātām grupām, kā arī bērniem ar īpašām un speciālām vajadzībām – tai skaitā, agrīnās bērnības un pirmsskolas vecuma posmā. Tai skaitā nepieciešams izveidot mūsdienu pedagogijas atziņām atbilstošu skolotāja palīga funkciju aprakstu un **paredzēt darba vietu izveidi un finansējumu atbalsta personālām (skolotāju palīgiem) visās skolās, kur tas ir nepieciešams**, lai nodrošinātu iekļaujošo izglītību visiem bērniem. IKT risinājumi, kas ir paredzēti Rīcības plānā, bez atbilstošiem cilvēkresursu risinājumiem nevar nodrošināt iekļaujošo izglītību pēc būtības.

Turklāt, lai nodrošinātu iekļaujošo izglītību caur izglītības satura un vērtēšanas reformu, ir nepieciešams pilnveidot skolēnu sekmju un skolotāju darba vērtēšanas sistēmu, un mācību procesā likt akcentu uz darbu klasē, nevis uz mājas darbiem, it īpaši tādiem, kas paredz papildus materiālu izmantošanu, kuru pieejamība var būt apgrūtināta bērniem no sociāli trauslas vides.

2. Lai pilnībā nodrošinātu izglītības reformu īstenošanu, tai skaitā satura un skolu pārvaldības reformas, ir nepieciešams **stiprināt izglītības iestāžu vadītāju kapacitāti ar apmācībām un resursiem, iespējams – izveidojot IZM paspārnē resursu centru izglītības iestāžu vadītājiem** ar regulāriem semināriem un apmācībām – tai skaitā apmācībām par dalīto līderību (*distributed leadership*), personāla vadību, darbu komandā un horizontāliem pārvaldības modeļiem (kas paredz lielāku atbildību skolotājiem un citiem skolas kopienas locekļiem), par sadarbību ar vietējo kopienu un par skolas padomes lomas palielināšanu un skolas padomes iesaisti resursu un mācību programmu pārvaldībā.
3. Nepieciešams papildināt Rīcības plānu ar **pasākumiem, kuru tiešais mērķis ir nesekmīgo un no izglītības izkritušo skolēnu integrēšana izglītības sistēmā**, tai skaitā kritiski izvērtēt esošo korekcijas klašu sistēmu un, iespējams, atteikties no tās par labu sistēmai, kas nenodala nesekmīgus skolēnus no pārējiem skolēniem.
4. Ir būtiski iekļaut reformu plānos **atbalstu mūsdienīgo pilsonisko prasmju apguvei pamatskolā** (pašlaik nav specifiski atspoguļots Rīcības plānā), tai skaitā pārejai no teorētiskā mācību satura par demokrātiju un pilsoņa tiesībām un pienākumiem uz **praktiski orientētu saturu**, kas ļautu apgūt pamatskolā praktiskās pilsoniskās līdzdalības prasmes, tai skaita e-līdzdalības prasmes.
5. Nepieciešams ne tikai **palielināt atbalstu bilingvālajai izglītībai mazākumtautību skolās**, bet arī **nodrošināt starpkultūru izglītības un bilingvālās izglītības prasmju apguvi latviešu skolu skolotājiem**, lai būtu iespējams labāk integrēt skolā bērnus no mazākumtautību un jaunu imigrantu ģimenēm.

PIELIKUMS: APTAUJĀTO EKSPERTU SARAKSTS

1. Rita Kaša (izglītības pētniece, Rīgas Ekonomikas augstskolas pasniedzēja)
2. Irēna Freimane (bijusi Izglītības attīstības centra direktore, bijusi Eiropas Sociālā fonda projekta direktore skolotāju kvalifikācijas jomā)
3. Aija Tūna (projekta „Pārmaiņu iespēja skolām” direktore, Sorosa fonds –Latvija)
4. Liesma Ose (pedagoģijas doktore, Vadības un sociālā darba augstskolas „Attīstība” asociēta profesore)
5. Ingrīda Mikiško (Latvijas Izglītības darbinieku arodbiedrības priekšsēdētāja)
6. Mārcis Auziņš (professors, Latvijas Universitātes rektors)
7. Rīgas Stradiņa Universitātes mācībspēks (vēlējās palikt anonīms)